

ARTŪRAS JUDŽENTIS

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Trys Vilhelmo Martinio (apie 1618–1670) į lietuvių kalbą išverstos giesmės

Anotacija. Straipsnyje filologiškai nagrinėjamos trys Prūsijos karalystės kunigo Vilhelmo Martinio į lietuvių kalbą išverstos ir Danieliaus Kleino giesmyne 1666 m. paskelbtos giesmės. Jos aprašomos vertimo požiūriu (atsižvelgiant į galimą originalų poveikį), nagrinėjama jų eilėdara (silabotoniškumas ir rimai) ir kalbos ypatybės (atskleidžiami archajiški žodžiai, morfologijos ir sintaksės ypatybės, senovinės žodžių reikšmės ir formos).

Esminiai žodžiai: Vilhelmas Martinis; vertimas; silabotoninė eilėdara; rimas; leksika; skoliniai; archaizmai, sintaksė.

Apie Vilhelmo Martinio (lot. *Wilhelmus Martinus*) gyvenimą¹ mažai kas žinoma. Gimė apie 1618 m. Klaipėdoje [5, 317]. Ingė Lukšaitė spėja, kad jo giminė galėtų būti į Rytų Prūsiją atsikėlusį iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės [11, 6]. Mokslus ėjo Karaliaučiaus universitete. Jame imatrikuluotas 1636 m. birželio 10 d. vasaros semestrą kaip „Wilhelmus Martinus. Memelensis Borussus“ ir sumokėjo 2 markes 5 grašius [3, 371]. Tris dešimtmečius (1642–1671) kunigavo Verdainėje prie Šilutės (dabar Šilutės miesto dalis). Jo 1643 m. vedybos su Gertrūda Baumgartaite suteikė progą išleisti specialų leidinį, kuriame buvo paskelbtas kito Danieliaus Kleino bendradarbio – Jono Lėmano lietuviškas eiliuotas sveikinimas. Martinis buvo kunigaikščio tarybos paskirtas komisijos, kuri tikrino Danieliaus Kleino gramatiką ir jo sudarytą giesmyną, narys. Mirė 1670 m. balandį [2, 1146] Verdainėje. Turėjo du sūnus: Martyną ir Vilhelmą, abu baigė Karaliaučiaus universitetą. Martynas nuo 1671 m. buvo Kretingos, o nuo 1678 m. Verdainės kunigas [2, 1145]. Vilhelmas (jaunėlis) nuo 1670 iki 1704 m. kunigavo Priekulėje. Pastatė (1680–1697) naują Priekulės bažnyčią. Jo sūnus Martynas Bernardas vėliau buvo diakonas Girdavoje [2, 1145].

Martinio gyvenimas turbūt nesiskirtų nuo daugelio Mažosios Lietuvos kunigų, jeigu ne jo humanitariniai darbai. Danieliaus Kleino giesmyne „Naujos giesmių knygos“ (1666) išspausdintos jo hebrajiškos eilės bei dvi lotyniškos dedikacijos (apie šiuos kūrinėlius rašė Albinas Jovaišas [15, 381–383]; jų vertimai į lietuvių kalbą paskelbti Reginos Koženiausienės [10, 389–390]), taip pat lietuviški trijų giesmių vertimai. Versta kaskart vis iš kitos kalbos:

1 Už vertingas biobibliografijos nuorodas dėkoju recenzentei akademikei Grasildai Blažienei.

giesmė „Laupsinkim Dievą mūsų sutvertoją“ versta iš lotynų kalbos (originalas „Dicimus grates tibi summe rerum“, paskelbtas Mikelinio [1, 145–147] iš [6, 219–220]). Vienintelė rinkinio giesmė, versta iš lotynų kalbos;

giesmė „Tau, Dieve, dėkavoju“ – iš vokiečių kalbos (originalas „Jch danck Dir Gott von Herten“, paskelbtas Mikelinio [1, 289–292] iš [6, 639–641]);

o giesmė „Dievop šaukiu / Dievą prašau“ – iš lenkų kalbos (originalas „Pana wołam, Pana prosze“, paskelbtas Mikelinio [1, 351–352] iš [4, d. I, nr. 142]). Vienintelė rinkinio giesmė, versta iš lenkų kalbos.²

Kleinas vokiškoje prakalboje giesmynui Martinį priskyrė prie „gerai mokančių lietuvių kalbą teologų“. Gotfrydas Ostermejeris „Pirmojoje lietuviškų giesmynų istorijoje“ (1793), aptardamas Kleino giesmyną ir laikydamas jo autorių „išmanančiu poetu“, o apie Martinį ir kitus Kleino padėjėjus sakė, kad jie yra „ne mažiau gabūs“ ir „puikiai mokėjo eilavimo taisykles“ [13, 329]. Mat Martinis ne tik peržiūrėjo Kleino giesmyną, bet ir pateikė savo sukurtų giesmių.

Šiame straipsnyje filologiškai nagrinėjamos Martinio į lietuvių kalbą išverstos giesmės. Aptariamos jų vertimo ypatybės, eilėdara ir kalba. Atskirai apie šiuos Martinio poetinius tekstus, atrodo, niekas nerašė. Juozo Girdzijausko nagrinėta Kleino giesmyno eilėdara, tačiau tik kaip visuma [8; 9, 80–92]. XVII a. protestantų giesmynų sandarą, turinį, giesmių kilmę, redagavimą, mentalinių kategorijų raišką juose išsamiau nagrinėjo Dainora Pociūtė ir Gvidas Mikelinis [14; 12, 65–96]. Lietuviški giesmių tekstai imti iš Lietuvių kalbos instituto Senųjų raštų duomenų bazės [5].

I

Laupsinkim Dievą mūsų sutvertoją

Dicimus grates tibi, fumme rerum.
Wilhelm. Martin.

Originalas ir vertimas

Dicimus grates tibi, summe rerum
Conditor, Gnato, tua quod ministros
Flammeos finxit manus Angelorum,
Agmina pura.

Laupfinkim Dievą mūsų Sutvertoją /
Kurs mums per Sunu fawadowanoja
Ugningas Dwafes / Angelelus wertus /
S3łownay futwertus.

Pastabos

Balzganą lotynų kalbos posakį *dicere grates* Martinis išvertė vaizdingu veiksmažodžiu *liaupsinti* „garbinti, girti“, vartotu jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 208).

Sutvertojas – priesagos *-tojas* vedinys, veikėjo pavadinimas iš *sutverti* „sukurti, padaryti“. Martiniui žinomas ir jo sinonimas *sutvėrėjas*, pavartotas šios giesmės trečiame posme. Šiuo atveju pasirinkimą galėjo lemti originalo *conditor* daryba su tapačios funkcijos fonetiškai artima priesaga. Žodis vartojamas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 357).

Kurs – trumpoji įvardžio forma, gausiai vartota jau Mažvydo raštuose (MMRŽ 203–204).

Per sūny – prielinksnio *per* frazės tarpininkavimo reikšmė.

Dvasė – *ė* kamieno vakarų aukštaičių forma (LKŽ II 940). Vertimo tekstą suvokiu kaip vienaskaitos kilmininko formą – „ugningos dvasios“ (kirčiuotas pirmas skiemuo).

² Originalai nustatyti Dainoros Pociūtės ir Gvido Mikelinio. Straipsnyje jie pateikiami iš Mikelinio parengto leidinio [1]; nurodomi originalo puslapiai.

- Angelelus* – žodžio *angelas* mažybinė forma, kuris greičiausiai yra skolinytis iš rytų slavų, plg. s. ru. *ангелъ*, br. *Ánhel* (ALEW 40).
- Vērtus* „gerus“ – germanizmas (plg. vo. *wert*). Gal reikšmės vakarų aukštaičių ir žemaičių tarmybė (LKŽ XVIII 875). Senuosiuose raštuose – nuo Volfenbiutelio postilės (ALEW 1222). Mažvydo raštuose nevartotas.
- Šlovnai* – prieveiksmis, padarytas iš būdvardžio *šlovnas* „šlovingas“ su slaviška priesaga *-n-*. Mažvydo raštuose nevartojamas. Būdvardis *šlovinas* vartojamas Vilento (LKŽ XV 22).
2. Qui tuæ lucis radiis vibrantes,
Te vident lætis oculis, tuasque
Hauriunt voces, sapientiæque
Fonte fruuntur.
2. Spindėdami Iie ftow po akkim's Diewo /
Ir wiffadôs rėg' wėida dangaus Tėwo /
Yfakima jo Ŗwentą proto pilna
Klaufa ir pilda.
- Stov, reg* – sutrumpėjusios šnekamosios kalbos formos, gausiai vartotos jau Mažvydo (MMRŽ 345–346; 320). Po *akimis* – prielinksnis *po* su įnagininku vietai reikšti, vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 294), yra senovinė lietuvių kalbos ypatybė (LKIS 298). Stovi *po akimis* – abstrakti vietos reikšmė greičiausiai yra lotynizmas (plg. lo. *sub oculis* [= *in præsentia*] *dei stare*). *Visados* – prieveiksmio forma, nebūdinga Mažvydo raštams, Mažosios Lietuvos raštuose vartota nuo Bretkūno (ALEW 1260). Įsakymą, *proto* „išminties“ pilną – reikšmės plėtinys, galėjęs rasti ir lietuvių kalbos dirvoje (LKŽ X 802–804). Įsakymą klauso ir pildo – retas galininkas su veiksmožodžiu *klausyti*. Gal čia bus paveikęs veiksmožodis *pildyti*. Mažvydo vartotas kilmininkas (MMRŽ 192). *Pildo (įsakymą)* – reikšmės slavybė (plg. le. *peńńić przykazanie*).
3. Hos nec ignavum sinis esse vulgus,
Nec per ingentes volitare frustrā,
Aetheris tractus, temerē nec inter
Ludere ventos.
3. Iie bunda wis / ir ant to ftow jū norai /
Ieib darbus Ŗawa pildi[t]u padorey /
Nes Sutwerėjas jūs ir liepes efti
Platint' jo czefti.
- Busti* „budėti“ – būdinga forma Mažosios Lietuvos raštams (LKŽ I 1210). Mažvydo raštuose neužfiksuota. *Ant to stov* jų norai – „jie to nori, jie turi tokius norus“. Lenkiškas posakis (le. *stoi na tym*). *Jeib* – tikslo šalutinio sakinio jungtukas, valdomas deontinio modalumo veiksmožodžio. Būdingas vakariniam ir viduriniam senųjų raštų kalbos variantams (LKŽ IV 335). *Pildyti darbus* – reikšmės slavybė (plg. le. *peńńić*), vartojama jau seniausiuose lietuviškuose raštuose. *Sutwerėjas* „kūrėjas“ – senuosiuose raštuose nuo Daukšos „Trumpo būdo“ (ALEW 1141) vartojamas vedinys; dar žr. 1-ą posmą. *Liepti juos platint čestį* – valdomas galininkas vietoj naudininko galbūt dėl lotynų kalbos *jubeo + accusativus cum infinitivo* poveikio. Galbūt senovinė lietuvių kalbos ypatybė? *Čestis* „garbė, šlovė“ – gudybė, plg. br. *Честъ* (LKŽ II 82). Vartota jau Mažvydo raštuose (MMRŽ 78). *Čestį platinti* – knyginis, greičiausiai kitų kalbų paveiktas posakis (plg. lo. *honorem amplificare*).

4. Sed jubes CHRISTO comites adesse,
Et pios cœtus hominum tueri,
Qui tuas leges venerantur atque
Discere curant.

4. Ir Krištu Poną blūžimu priftoti /
Ir žmones gerrus fwiete apfaugoti
Prifakimus jo wiernay fekanczūfus
Ir pildanczūfus.

5. Impiis ardens odiis et ira,
Nam tuis castris Draco semper infert
Bella, qui primus scelus atque mortem
Intulit orbi.

5. Kūmet kitraftim' ir narfu Szetonas
Kibbin krikščzonis / weikey atfuncz Ponas
Angelus / ir pertus kiekwieną waiką
Sawa išlaika.

Ponas – slavybė, plg. le. *pan*, br. *nan*(*o*). Kregždys skiria prie neapibrėžtųjų polonizmų (LKPŽ 525–526).

Slūžymas – slavizmo *slūžyti* (vartoto jau Mažvydo katekizme, MMRŽ 338–339) abstraktas, žinomas jau nuo Volfenbiutelio postilės (ALEW 944). Mažvydo vartotas kitokios darybos abstraktas *slūžba* (MMRŽ 338).

Pristoti „būti, laikytis arti ko, pritapti“ – reikšmės lenkybė (plg. le. *przystać*), vartota jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 312).

Pristoti Dievą – galininkas vietoj senesnio aliatyvo.

Svietas „pasaulis“ – plačiai paplitusi gudybė, plg. br. *csem* (LKŽ XIV 346–348). Vartojama jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 359). Skolinys iš rytų slavų (ALEW 1000).

Prisakymas „įsakymas, paliepimas“ – kalkė, plg. le. *przykazanie*; galbūt vakarų aukštaičių žodis (plg. LKŽ XII 51), vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 311).

Prisakymus sekti „laikytis įsakymų“ – galbūt reikšmės lotynizmas (plg. lo. *leges sequi*).

Prisakymus pildyti „vykdyti paliepimus“ – reikšmės lenkybė (plg. le. *pełnić przykazania*).

Viernai „ištikimai“ – iš *viernas*. Plačiai paplitęs slavizmas (LKŽ XIX 263–264), vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 422).

Kuomet – laiko šalutinių sakinių jungtukas, vartojamas nuo Vilentos katekizmo (ALEW 641).

Kytrastis „klasta“ – slavizmas (br. *ximpacyb*, le. *chytrość*), vartotas jau Mažvydo giesmyne (MMRŽ 191). Jurgio Zablockio „Litanijos, naujai suguldytos“ vertime, išspausdintame Mažvydo katekizme ir perspausdintame giesmyno antroje dalyje, pavartotas vedinys *kytresys* (ten pat). Paties Mažvydo „Parafrazyje“ vartota forma *kytrysta* (ten pat).

Narsas „rūstybė, didelis pyktis“ – vartotas visoje Lietuvoje, ypač vakarų aukštaičių tarmėje (LKŽ V 555). Gausiai vartojamas Mažvydo raštuose (MMRŽ 234).

Šėtonas „piktoji dvasia, velnias“ – slavybė. Smočynskis laiko gudybe (SEJL 633, plg. br. *šatán*). Atrodo, būdingas viduriniam ir rytiniam senųjų raštų kalbos variantui ir, atitinkamai, aukštaičių tarmėms (LKŽ XIV 700). Mažvydo raštuose nevartotas. Jau kitame posme Martinis vartoja jo lietuvišką atitikmenį *velnias*.

Kibinti „liesti, judinti, užkabinti“ – gali būti vakarų aukštaičių reikšmės tarmybė (LKŽ V 724). Mažvydo raštuose nežinomas.

Veikiai „greitai, skubiai“ – visoje Lietuvoje žinomas žodis (LKŽ XVIII 536–538), vartotas jau Mažvydo (MMRŽ 414).

Angelus – žr. pastabą prie 1-o posmo.

6. Hic domos, urbes, tua templa, gentes,
Et tuæ legis monumenta tota,
Et bonos mores abolere tentat [$<$ tentant]
Funditus omnes:
6. Bažnyčias / Miestus / kiemus /
wieżlibyŃte /
Lobi ir blowe welns ława buklyŃte
Perkreipti nor / bei trokŃta mus praryti /
Ir nużuddyti.
7. Interim sed nos regit Angelorum,
Quæ ducem Christum sequitur, caterva,
Atque grassantis reprimit cruenta
Arma Draconis.
7. Bettaigmalonus WieŃpats gin' mus rodas
Angelu pulkais prieŃŃzetono Ńdrodas /
Idant jo Ńtrėlos mus neiŃgandintu /
Nei nużawintu.
- Per tus* – lietuvių kalbai būdinga prielinksnio *per* tarpininkavimo reikšmė. Tokia vartoseną būdinga jau Mažvydo katekizmui (MMRŽ 284).
- Tus* (asmeninio įvardžio dgs. gal.) – pietų žemaičių forma? Būdinga jau Mažvydo katekizmui (MMRŽ 378). Įtvirtinta (greta *tuos*) ir Kleino gramatikos (PLKG 177, 329).
- Bažnyčia* – rytų slavų skolinys arba lenkybė (plg. s. r. sl. *božnica, s. le. Božnica, ALEW 101).
- Miestus* – slavybė, plg. s. le. *miesto*, *miasto*, s. r. sl. *město* (ALEW 649).
- Kiemas* „kaimas, sodžius; kaimo gyventojai?“ – vakarų aukštaičių reikšmės tarmybė (LKŽ V 749–750).
- Viežlybystė* „dora“ – daiktavardžio abstraktas iš gudybės *viežlybas* (SEJL 751). Vakarų aukštaičių tarmės skolinys (LKŽ XIX 320–321), įtrauktas jau į Krauzės (XVIII a.) ir Hako (1730) žodynus. Mažvydo vartotas kitoks vedinys – *viežlybimas* (MMRŽ 424), Vilento – *viežlybysta* (LKŽ XIX 320).
- Lobis* „turtas“ – vakarų aukštaičių tarmės žodis (LKŽ VII 638), šia reikšme vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 214).
- Buklystė* („klasta, vylus“) – vakarų aukštaičių žodis (LKŽ I 142), vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 69).
- Perkreipti* „iškreipti, iškraipyti“ – gal tarmybė, vartojama jau Volfenbiutelio postilėje (ALEW 522).
- Betaig* „bet“ – senovinis priešinamojo sujungimo jungtukas, būdingas viduriniam ir vakariniam senųjų raštų kalbos variantams (LKŽ I 786), vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 63).
- Rōdas* „su noru daras“ – slavybė, plg. br. *pad*, le. *Rad* (LKŽ XI 779–780), vartotas jau Mažvydo raštuose (MMRŽ 322–323).
- Ginti prieš ką* – sintaksės (priešdėlio prieš vartojimo) lenkybė, plg. le. *bronić się przed kim*.
- Zdroda* „klasta“ – slavybė (plg. le. *zdrada*, br. *zdpada*; neapibrėžtasis polonizmas LKPŽ682), būdinga visų vidurio ir vakarų senųjų raštų kalbos variantams, vartotas Mažvydo „Formoje krikštymo“ (MMRŽ 432).
- Idant* – tikslo šalutinio sakinio jungtukas, vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 145).
- Strėla* „strėlė“ – aukštaičių forma (LKŽ XVIII 949), vartojama Zablockio verstoje „Litaniijoje, naujai suguldytoje“, įdėtoje į Mažvydo katekizmą ir vėliau perspausdintoje jo giesmyno antrojoje dalyje (MMRŽ 346).
- IŃgandinti* „išgąsdinti“ – vakarų ir rytų aukštaičių forma (LKŽ III 97–98), vartojama nuo Vilento katekizmo (ALEW 299), be priešdėlio – nuo Volfenbiutelio postilės (ten pat).

- Mus neišgandintų* – galininkas su neigiama veiksmažodžio forma, vartojamas veikiant vokiečių ir lotynų kalboms.
- Nužavinti* „nužudyti“ – vakarų aukštaičių forma (LKŽ XX 221), vartojama jau Mažvydo giesmyno antroje dalyje, Zablockio verstoje giesmėje (MMRŽ 251).
8. Angeli Lothon Sodomæ tuentur,
Inter infestos Elisæus hostes,
Angelis cinctus nihil extimescit
Bellica signa.
8. Angelai Lotha Sodome užltojo /
Elifeoßus karo nebijojo /
Angelams fergint po akkiu išlikka /
Nieks jį ištikka.
9. Tutus est inter medios Leones,
Angelis septus Daniel Propheta
Sic tegit semper Deus his ministris
Omnia nostra.
9. Widduj tarp Liutu Daniels ymeftas
Angelu apgint's ćielas eft išweftas
Teip wiffadôs Diew's per ßus ľawa tarnus
Apfaugt'pakarnus.
10. Hoc tuum munus celebramus unà,
Et tibi noster chorus angelique,
Gratias dicunt simul accinentes
Conditor alme.
- Angelai* – žr. pastabą prie 1-o posmo.
- Lotą* – vardas, vartotas jau Mažvydo giesmyno II dalyje, S. Marcijono verstoje giesmėje (MMRŽ 450).
- Sodome* – vietovardžio vyr. g., vartota toje pačioje S. Marcijono verstoje giesmėje (MMRŽ 452).
- Elizeošius* – lenkybė (plg. le. *Elizeasz*). Mažvydo raštuose nevartotas vardas, nors giesmyno II dalyje yra su tokia pačia priesaga padarytas vardas *Tamošius* (MMRŽ 452).
- Sergėti* „saugoti“ – aukštaičių tarmių žodis (LKŽ XII 427–428).
- Po akių išliko* – *po* su kilmininku – žemaičių ir vakarų aukštaičių tarmybė, vietai nusakyti vartota jau Mažvydo (*po dešinës, po kojų*) (MMRŽ 294).
- Nieks jį ištiko* – niekas jo neištiko – tik vienas neiginys, kaip lotynų kalboje.
- Ištikti* „suduoti“ *jį* – valdomas galininkas, Mažvydo raštuose nėra. Žodis vartojamas visuose senųjų raštų kalbos variantuose (LKŽ XVI 301–302) nuo Vileto katekizmo (ALEW 1107).
- Viduj tarp* – sekamas originalas: *inter medios*.
- Daniels* – Mažvydo nevartotas vardas.
- Ćielas* „sveikas, nepažeistas“ – greičiausiai gudybė, vartota Bretkūno (LKŽ II 103). Mažvydo vartojama forma *cielas* (MMRŽ 75). Gali būti reikšmės ir formos vakarų aukštaičių tarmybė (LKŽ II 103). Skolinys *cielas* siejamas su senovės rytų slavų *čelъjъ (ALEW 156).
- Est išvestas* – sudėtinis laikas, pavartotas greičiausiai dėl lotynų kalbos poveikio.
- Teip* – naujadaras (Būga RR I 102), vartojamas jau Bretkūno Biblijos vertime, Mažvydui nebūdingas.
- Visados* – žr. 2-o posmelio pastabą.
- Šius* (dgs. gal.) – tarminė forma, žr. *Tus* 5-o posmo pastaboje.
- Apsaugt'* – reta atematinė veiksmažodžio forma.
- Pakarnas* „nuolankus, nusizėminęs“ – slavybė, plg. br. *накорны*, le. *pokorny*; forma, atrodo, būdinga rytų ir vakarų aukštaičių tarmėms (LKŽ IX 154), vartota jau Mažvydo (MMRŽ 261).
- Duost* – atematinė veiksmažodžio forma.
- Nū* – visai Lietuvai buvęs būdingas žodis (LKŽ VIII 879).
- Duost dėkavonę* – analitinė forma vietoj lietuviškos *dėkoti*; atitinka originalo *gratias dicunt*.

10. Už tokę tawa Wieśpatie małone
Taw mufu pulkai dūft nu dekawone
Ir ɓlowifim fu Angelū draugyfte
Tawa Ponyfte.

Dėkavonė „padėka“ – gudybė (br. дякованье); Mažvydas vartojo pamatinį jo žodį *dėkavoti* (MMRŽ 90).

Draugystė „draugija, būrys“ – vakarų aukštaičių žodis, Mažvydo, atrodo, vartotas kiek kita reikšme (plg. MMRŽ 101).

Ponystė „valstybė, valdos“ – lenkybė (plg. le. państwo). Šia reikšme vartotas jau Mažvydo katekizme (ALEW 806).

11. Et tuo templo vigiles ut addas
Angelos semper, populoque
Gnati Qui tui verbum colit, obsecramus
Pectore toto.

Prašom tave – prašyti su galininku. Asmeninių ir savybinio įvardžių galininko galūnės rašyba kaip *ʼAt* (*e* su skersine šakele) įtvirtinta jau D. Kleino gramatikose (žr. PLKG 100, 173–174; 325–327).

11. Bei tawę prašom' tremkwiffokius
wargus
Nūgkrikščionyftesper ɓus budrus ɓargus /
Ieib tawa ward's wiłfad paɓlowints butu
Pulkewiernuju.

Tremti „varyti“ – gal vakarų aukštaičiams būdinga reikšmė (LKŽ XVI 751–752). Ja šis žodis vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 390).

Nuog – senesnė prielinksnio *nuo* forma, būdinga aukštaičių tarmėms (LKŽ VIII 919). Vartota jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 246–247).

Krikščionystė – tarminė darybos forma (LKŽ VI 583), vartojama jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 198). Pamatinis žodis – rytų slavų, siejama su s. r. sl. *xristvjanz (ALEW 525).

Budras – tarminė (vakarų aukštaičių) forma (LKŽ I 1126), Mažvydo raštams, atrodo, nebūdinga.

Jeib „idant“ – žr. pastabą prie 3-io posmo.

Visad – sutrumpėjusi prieveiksmio *visada* forma, vartota jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 426).

Pulkas – skolinys išsenovės rytų slavų. Smočynskis sieja su senovės rusų *pŭlkŭ* (SEJL 488).

Viernujų – plg. *viernas*, žr. pastabą prie šios giesmės 4-o posmo *viernai*.

Giesmė išversta gana laisvai, stengiantis apytikriai perteikti originalo turinį. Vertimas artimas sekimui duota tema. Apskritai, vertimą Martinis bus suvokęs kaip originalų darbą. Todėl pažodinio vertimo giesmėje beveik nėra.

Nutoldamas nuo originalo, vertėjas vietoj abstrakčių sąvokų renkasi gyvus, žmonėms gerai žinomus ir artimus vaizdinius:

Impiis ardens odiis et ira, Nam tuis castris Draco semper infert Bella, qui primus scelus atque mortem Intulit orbi: Kuomet kytrastim' ir narsu šėtonas kibin krikščionis / veikiai atsiunč Ponas angelus / ir per tuos kiekvieną vaiką savo išlaiko;

Et bonos mores abolere tentat Funditus omnes: lobį ir šlovę [...] Perkreipti nor / bei trokšta mus praryti / ir nužudyti.

Vertime gana daug skolinių. Štai iš 65 daiktavardžių, net 31 (t. y. 47,7 proc.) – skoliniai (iš jų 5 tikriniai vardai). Daugiausia skoliniasi tikėjimo terminų: *angelas, šėtonas, krikščionis, krikščionystė, bažnyčia, Sutvertojas, Sutvėrėjas* (du pastarieji – reikšmės skoliniai). Gausu ir abstrakčias sąvokas reiškiančių daiktavardžių: *svietas, ponystė, kytrastis, čestis, zdroda, viežlybystė,*

dėkavonė, slūžymas. Pasitaiko abstrakčios reikšmės būdvardžių (*vertas, rodas, čielas, pakarnas*) irrieveiksmių (*šlovnai, viernai*). Skolintų veiksmažodžių nepasitaikė, tačiau yra vartojamų ne savo reikšme (*stovėti ant to, slūžymu pristoti*); nelietuviškai nusakyta vieta (*viduj tarp liūtų įmestas*), pavartota analitinė veiksmažodžio forma (*duoti dėkavonę*).

Tačiau vertime yra ir vertingų senovinių lietuvių kalbos ypatybių: žodžių (*narsas, buklystė, nužavinti*) bei jų reikšmių (*draugystė* „draugija, būrys“, *busti* „budėti“, *ištikti* „suduoti“, *tremti* „varyti šalin“), žodžių formų (*dvasė, nuog*), jungtukų (*betaig, idant, jeib*).

Vertimo sintaksinė sandara gana laisva, ji atlieka nebent pagalbinį metrinį vaidmenį. Siekiant vienodo skiemenų skaičiaus eilutėje, išmaningai pasitelktos mažiškos (*dovanojo ugningos dvasės / angelėlius vertus*) ir įvardžiuotinės (*Prisakymus jo viernai sekančiuosius ir pildančiuosius*) formos. To paties tikslo siekti padėjo ir žodžių – veiksmažodžio asmenuojamųjų ir neasmenuojamųjų formų, daiktavardžių ir dalyvių linksnio formų – trumpinimas: *prašom', reg', kibin, gin', duost, apsaugt', platint'*; *vard's, pašlovints, apgint's*.

Originalo posmas, kurį sudaro trys 11 skiemenų eilutės ir viena 5 skiemenų, nerimuotas, be aiškaus metrinio piešinio. Vertime, kaip ir originale, kirtis neatlieka metrinio vaidmens. Vertime griežtai laikomasi izosilabizmo principo: išlaikomas skiemenų skaičius eilutėse.

Rimuojama gretutiniais rimais (AABB rimuotais posmais). Vyrauja moteriški rimai (*Dievo : Tėvo; esti : čestj; praryti : nužudyti; išlika : ištika*), kurie kaitaliojasi su gerokai retesniais vyriškais (*vargus : sargus; tarnus : pakarnus*). Yra atvejų, kai rimuojamos trečiajame (*įmestas : išvestas, neišgandintų : nužavintų*) ir net ketvirtajame skiemenyje nuo galo (*sekančiuosius : pildančiuosius*) kirčiuotos žodžių formos. Pasitaiko ne natūralių, o forsuočių moteriškųjų ir vyriškųjų rimų (*Sutvėrtoją : dovanója; pristóti : apsaugoti; ródas : zdrodàs; vertùs : sutvėrtus*).

Eiliuotas tekstas išsiskiria rimuojamų formų įvairove. Kiek daugiau kaip pusėje (22 iš 12) visų atvejų sutampa rimuojamų žodžių kalbos dalis ir gramatinė forma: daiktavardis gretinamas su daiktavardžiu (*šėtonas : Ponas; Dievo : Tėvo*) ar veiksmažodis – su veiksmažodžiu (*išlika : ištika; pristoti : apsaugoti; neišgandintų : nužavintų*). Yra ir skirtingų kalbos dalių tų pačių gramatinių formų derinimo atvejų: rimuojami daiktavardžio ir būdvardžio ar būdvardžio ir būtojo laiko dalyvio daugiskaitos galininkai (*tarnus : pakarnus; vertus : sutvertus*). Pasitaiko ir skirtingų tos pačios kalbos dalies morfologinių formų derinimo (daiktavardžio vienaskaitos galininkas ir vienaskaitos įnagininkas: *viežlybystę : buklyste*). Ypač įdomūs ir išradingi tokie rimai, kai gretinamos skirtingų kalbos dalių skirtingos morfologinės formos: daiktavardžio arba būdvardžio vienaskaitos galininkas ir veiksmažodžio esamojo laiko III asmuo (*sutvėrtoją : dovanoja; vaiką : išlaika; pilną : pilda*); daiktavardžio daugiskaitos vardininkas irrieveiksmis (*norai : padoriai*); veiksmažodžio atematinio asmenavimo esamojo laiko III asmuo ir daiktavardžio vienaskaitos galininkas (*esti : čestj*); būdvardžio vienaskaitos vardininkas ir daiktavardžio daugiskaitos galininkas (*rodas : zdrodas*); ne toks vykęs veiksmažodžio tariamosios nuosakos ir įvardžiuotinės būdvardžio formos daugiskaitos galininko gretinimas (*būtu : viernujų*).

Pabrėžtinai didelis rimų tikslumas. Moteriškų rimų paprastai sutampa paskutinio skiemens garsai ir antrojo nuo galo skiemens balsis (*praryti : nužudyti; vaiką : išlaika; norai : padoriai*, nesutampa tik priebalsio minkštumas). Retesniais atvejais sutampa ir priešpaskutinio skiemens priebalsiai (*įmestas : išvestas, neišgandintų : nužavintų; esti : čestj; viežlybystę : buklyste*) ar daugiau kaip du galiniai skiemenys (*sekančiuosius : pildančiuosius*). Vyriškųjų rimų paprastai sutampa paskutinis skiemenis ir tolesnio skiemens garsai (*tarnus : pakarnus; vertus : sutvertus* – forsuočias rimas; *vargus : sargus* – forsuočias rimas). Tik dalinio rimo pavyzdžiai: *pilną : pilda; būtu : viernujų*.

II Tau, Dieve, dėkavoju

Ich danck Dir GOTT von Hertzen / [et]c.

Ant balfo:
3u Dir aus Hertzen=Grunde / [et]c.
alba / Dekuj' taw mielas Pone.

Wilhelm. Martin.

Originalas ir vertimas

Jch Danck dir Gott von Hertzen/
daß du an diesen Tag/
für vielen Leibes-Schmerzen/ und
sonsten aller Plag/ [Mich hast für leibes
schmerzen Unn vieler andern plag/]
durch deine Engel-Scharen/ mit einer
starcken Hut [Durch deine Engel
schaaren/ mit einer starcken hut]
mich gnädig lahn bewahren/ gleich
wie ein Vater thut. [Wolln gnädiglich
bewahren Als ein getreuer Vater gut.]

1. Táv Dieve dekavoju / Manę jog bæ
diena
Nũg daug kuno pawoju Bei nũg wiffa pikta
Per Angelus faugojei Stippru apginimu /
Maloney apdabojei / Kaip wiernas
Tęws mufu.

2. Jch bitte dich darneben/ als dein
geliebtes Kind/
du wollest mir vergeben/ all mein
gethane Sünd/
die ich hab' heut [heut hab] begangen/
nach meiner Schwachheit groß/
darin ich bin ümbfangen [empfangen]/
sprich mich [davon] in Christo loß.

2. Prabau tawę Birdingay Kaip mielas
waiks tawa /
Atlėifk man maloningay Kožna
grieką mana/
Kuremme prafidejau 3ywate augiwes /
Ir kurrũ nufidėjau Iß diddes filpnybes.

Pastabos

Dėkavoti – žr. I giesmės *dėkavonė*. Slavizmas, vartotas jau Mažvydo (MMRŽ90).

Nuog – archajiška forma, žr. I giesmės 11-o posmo pastabą.

Per Angelus – prielinksnio konstrukcija, reiškianti priemonę, tarpininkavimą. Šiuo atveju paveikta vokiečių kalbos (*durch Engel*).

Stipras – būdvardžio morfoginis variantas, būdingas vakarų ir rytų aukštaičių bei besiribojančioms tarmėms (LKŽ XIII 798–799).

Apgynimas „Hut“ – žodis vartotas jau Mažvydo giesmyne (MMRŽ 25).

Apdaboti „apsaugoti, apginti“ – pamatinis vedinio žodis *daboti* – plačiai vartojama slavybė (lenkybė?), plg. le. *dbać* (LKŽ II 205).

Viernas – plačiai paplitusi slavybė, žr. I giesmės 4-o posmo *viernai*.

Širdingai iš *širdingas* „nuoširdus“ – vakarų aukštaičių ir žemaičių tarmės reikšmė (LKŽ XIV 849). Pamatinis būdvardis pradėtas vartoti Bretkūno Biblijoje (AKEW 1033).

Vaiks – sutrumpėjusi vns. vard. galūnė.

Maloningai iš *maloningas* – Mažvydo raštuose vartojamas pamatinis būdvardis (MMRŽ 219).

Kožnas „kiekvienas“ – skolinys iš gudų kalbos, plg. br. *кож-ны* (LKŽ VI 392). Vartojamas ir Mažvydo raštuose (MMRŽ 195).

Griekas „nuodėmė“ – gudybė, plg. br. *зрех* (LKŽ III 593). Vartotas ir Mažvydo (MMRŽ).

Kuriame prasidėjau – abstrakčios reikšmės vietininkas su veiksmažodžiu *prasadėti* „gimti“ yra paveiktas svetimų kalbų.

3. Und thu mich auch beschatten/
in dieser finstern Nacht/
durch dein getrew [trew] Legaten/
fürs Teuffels List und Macht/
daß er mir deinem Schaffe/ nicht kräncke
Leib und Sinn/
wenn ich da lig und schlaffe/ und mein
[gar] nicht mächtig bin.

3. Saugôk per tawa Sargus Manę nun
βę nakti /
Attremk wiffokius wargus / Ir welno
kytrafti /
Ieib mano kuna / uma / Ne flogintu
fmurtnay /
Man miegant / jo fmarkumma Attolink /
Pon' ftippray.

Žyvas „iščios“ – slavybė. Smočynskis laiko gudybe, plg. br. *жывом* (SEJL 789). Vakarų aukštaičių tarmės reikšmė (LKŽ XX 825), vartotas jau Mažvydo raštuose, Volfenbiutelio postilėje (MMRŽ 440, ALEW 1319).

Augyvė „motina“ – žodis, žinomas tik iš vakarinio senųjų raštų kalbos varianto (LKŽ I 465). Kartą pavartotas Mažvydo giesmyne (MMRŽ 53), vartotas Bretkūno (LKŽ I 465).

Kuriuo nusidėjau – veiksmazodis *nusidėti* su atžvilgio įnagininku – senovinė lietuvių kalbos ypatybė.

Nusidėjau iš silpnybės – prielinksnio *iš* fraze reiškiamas priešastis ar pagrindas. Senovinė lietuvių kalbos ypatybė.

Didės (mot. g. vns. kilm.) – žemaitiška forma, Mažvydo raštuose nevartojama.

Saugoti per sargus – sintaksinis slavizmas arba germanizmas (plg. *beschatten durch Legaten*)

Tavo – asmeninis įvardis vietoj savybinio. Šiuo atveju – germanizmas (plg. *durch dein Legaten*).

Nun „dabar“ – archaizmas, tokios formos pirmą kartą pavartotas Bretkūno Biblijoje (ALEW 713).

Attremti „nušalinti, atitolinti, nuvaryti atgal“ vargus – vartotas jau Mažvydo (MMRŽ 52). Žinomas visiems senųjų raštų kalbos variantams (LKŽ XVI 752).

Kytrastis „klasta“ – žr. I giesmės 5-o posmo pastabas.

Jeib – jungtukas tikslo šalutiniams sakiniams jungti – senovinė ypatybė, dar žr. I giesmės 3-o posmo pastabas.

Ūmas „protas“ – slavybė, plg. le. *um*. Vakarų aukštaičių tarmės skolinys, vartotas vakarų ir vidurio senųjų raštų kalbos paminkluose (LKŽ XVII 444). Randamas jau Mažvydo raštuose, tiesa, kitaip parašytas (*humas*) (MMRŽ 400).

Sloginti „kankinti, kamuoti, varginti“ – reikšmės vakarų aukštaičių tarmybė (LKŽ XIII 41–42). Kartą pavartotas Mažvydo giesmyne (MMRŽ 338).

Neslogintų *kūnā, ūmā* – galininkas su neigiamu veiksmazodžiu. Vokiečių kalbos poveikis (plg.: *nicht kräncke Leib und Sinn*).

Smurtnai iš *smurtnas* „mirtinas“ – vakariniam senųjų raštų kalbos variantui būdingas žodis (LKŽ XIII 231). Mažvydo giesmyne pavartota forma *smurtus* (MMRŽ 340).

Attolinti – priešdėlis be jungiamojo balsio. Vartotas ir Mažvydo raštuose (MMRŽ 52).

Stiprai iš *stipras* – o kamieno būdvardis, vartotas visoje Lietuvoje (LKŽ XIII 798–799).

4. Laß mich ja nichts versäumen/
an meiner Leibes-Ruh/
daß er mit schweren [vielen] Träumen/
mich hoch [nicht] erschrecken thu/
noch etwa böse Dinge/ die wider Zucht
und Ehr/
mir für die Augen bringe/ So ich doch
hasse sehr. [übe nimmermehr.]

4. Ne dūk užtrukint mano Kunelio
atiliū /
Ieib nepiktums Szetono Pakeltu išgafti;
Ieib šapnij' ne reggėczau Ne wiežlibū
daiktū /
Kurrus niekad' norėjau Darryti /
bet wengiu.

5. Ja daß er mich [nicht] geschwinde/
mit seinem Zauber-Spieß/
in Weib/ Kind und Gesinde/ ein böse
Kranckheit schieß/
noch meinem Vieh [meiner Hab] was
schade/ es sey groß oder klein/
und mich mit nichts belade/ wenns nicht
[es sey denn Herr] der Wille dein.

5. Ieib jis manę n'apniktu / Szeimyna /
moteri /
Ir waikus nei ištiktu Liggom's ar smertimi;
Ieib Bandai del fweikatos Piktay
neroditus /
Nei ant mano gywatos Iškadada neraftus.

Užtrukinti – vakarų aukštaičių ir žemaičių forma (LKŽ XVI 972–973), pirmą kartą, berods, pavartota Bretkūno postilėje (ALEW 1131).

Atilsis „poilsis“ – priešdėlio *at-* vedinys, vartotas jau Mažvydo (MMRŽ 44).

Jeib ne piktums Šetono pakeltų išgaštį – „kad šetono piktumas nepakeltų išgaščio“. Neiginys iškeltas į antrąją vietą sakinyje, po jungtuko.

Šetonas – žr. I giesmės 5-o posmo pastabas.

Pakelti „sukelti“ *išgaštį* – gražus lietuviškas reikšmės perkėlimas, būdingas daugelio Lietuvos tarmių gyvajai šnektai.

Išgaštis „išsigandimas“ – vartotas jau Mažvydo „Formoje krikštymo“ (MMRŽ 159).

Sapnis (*sapnys*) – tarminis žodžio variantas, būdingas vakarų ir pietų aukštaičiams (LKŽ XII 145). Pirmą kartą pavartotas Vilento katekizme (ALEW 889). Mažvydo vartota forma *sapnas* (MMRŽ 328).

Neregėčiau – iš *regėti*. Visoje Lietuvoje vartotas žodis (LKŽ XI 361–365), randamas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 320).

Neviežlybas „nedoras“ – gudybė (plg. SEJL 751), būdinga vakarų ir vidurio senųjų raštų kalbos variantams. Forma *viežlybas* vartota jau Mažvydo (MMRŽ 424).

Nekada „kadaise, kitados“ arba „kartais“ – slavybė, plg. le. *niekiedy* (LKŽVIII 632). Mažvydo raštuose nepasitaikė.

Mane n'apniktu – galininkas su neigiamu veiksmožodžiu dėl vokiečių kalbos poveikio.

Apnikti „apipulti, užpulti“ – reikšmės tarmybė, paplitusi žemaičių tarmėje (LKŽ VIII 798). Mažvydo raštuose nevartojamas. Pradėtas vartoti Slavočinskio giesmynė (ALEW 704).

Šeimyna „samdiniai“ – atrodo, vakarų aukštaičių ir žemaičių reikšmės tarmybė (LKŽ XIV 608). Vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 362).

Ištikti „nubausti kuo nors“ – vakarų aukštaičių reikšmės tarmybė (LKŽ XVI 301–302). Pradėtas vartoti Vilento katekizme (ALEW 1107).

Smertis – gudybė, plg. br. *смерть* (LKŽ XIII 163–164), vartota jau Mažvydo (MMRŽ 339–340).

Jeib – žr. I giesmės 3-io posmo pastabas.

Dėl sveikatos – prielinksnio frazė veiksmo apimčiai reikšti, dabar gal pasakytumėm „bandos sveikatai“.

Rodytis „linkėti“ – slavybė, plg. br. *падууць*, le. *radzić* (LKŽ XI 806). Reikšmė „patarti“ nesangražinė forma vartota jau Mažvydo raštuose (MMRŽ 323). Sangražinė forma gali būti pavartota vietoj neveikamosios rūšies: *nesirodytų* = *nebūtų rodoma*, t. y. *linkima* – slavų kalbų paveikta vartosena.

6. Insonderheit dem Drachen/
durch deine Engel stewr/
daß er bey Nacht nicht mache/
ein schrecklich Freunden fewr/
mein Armucht mir zu nehmen/
so du mir hast bescheert/
und mich hoch zu beschämen/ mit einem
blossen Heerdt.
[bösen Feuer-Herd.]

6. Draufk Czarta iskaddinga Su tawa
dešinė /
Ieib ne ugni baifinga Uždektu naktije /
Turtėlo negaddintu / Kurri Tu man dawei
Manę ne išgaišintu Per liepfnas abelnay.

Nerodytus – sangražos morfema eina priešdėlinio veiksmoždzio gale.

Ne... nei – neigiamasis jungtukas siejamas su anksčiau pavartotu neiginiu.

Gyvata „gyvenimas“ – atrodo, vakarų aukštaičiams būdingas (LKŽ III 366), jau Mažvydo vartotas vedinys (MMRŽ 136).

Ant gyvatos rastis – prielinksnio frazė (pirminės vietos reikšmės) kontentyvui reikšti – sintaksinė slavybė.

Iškada „nuostolis, žala“ – plačiai žinota lenkybė, plg. le. (*za*)*szkoda* (LKŽ IV 191), Kregždžio laikoma neapibrėžtuju polonizmu (LKPŽ 329). Rainerio Fechto laikomas skoliniu iš lenkų kalbos (galbūt per rytų slavus) (ALEW 1040). Vartota jau Mažvydo (MMRŽ 161).

Nerastus (*nesirastų*) – žr. šio posmo *nerodytus*.

Čartas – gudybė, plg. br. *чорт* (LKŽ II 79), vartota Mažvydo giesmyne (MMRŽ 77).

Iškadingas iš *iskada* – vedinys vartojamas nuo Vילוto (ALEW 1040).

Su dešine – prielinksnio frazė, tapati senesiam linksniui (įnagininkui).

Tavo dešine – vietoj *savo*, asmeninis įvardis vietoj savybinio – vokiečių ir lotynų kalboms būdinga vartosena.

Jeib – žr. I giesmės 3-io posmo pastabas.

Ne ugnį baisingą uždegtų naktije = kad naktį neuždegtų baisingos ugnies: neiginys atskirtas nuo veiksmoždzio ir iškeltas į sakinio priekį, tuoj po jungtuko. Galėtų būti netiesioginė lotynų kalbos įtaka (Vulgatoje pasitaiko šalutinių tikslo sakinių su *ut ne*). Galbūt tokiu būdu reikštas sakinio neigimas.

Baisingas „labai baisus, baugus“ – išradingas priesagos vedinys. Vakarų aukštaičių tarmės žodis. Mažvydo raštuose nevartojamas.

Naktije – abstraktaus laiko reikšmės daiktavardžio vietininkas pavartotas greičiausiai dėl lenkų kalbos poveikio (plg. le. *w nocy*) ir skiemenų skaičiaus bei rimo.

Išgaišinti „pražudyti“ – Mažvydo giesmyne vartojamas tik *išgaišti* (MMRŽ 157).

Mane neišgaišintų – galininkas su neigiamu veiksmoždzio dėl lotynų arba vokiečių kalbų poveikio.

Per liepsnas „liepsnomis“ – prielinksnio frazė priemonei reikšti – slavybė.

Abelnai „visai, visiškai“ iš *abelnas* – rytų slavybė, plg. br. *обельный*. Atrodo, būdinga vakarų aukštaičių tarmėms (LKŽ I 7). Vartojamas nuo Bretkūno Biblijos (ALEW 18).

7. O HERR stoß ihn hinnunter/ wenn
er zu uns wil' gehn/
und hilff daß wir fein munter/
des Morgens früh auffstehn/
So wol auch aus dem Grabe/
dem besten Kämmerlein/
Geziertmit schöner Gabe [Gabe frölich]/
in Himmel gehen ein.
[Am jüngsten tag uns machen fein.]

7. Iš atwaryk miel's Pone Mums
prifißlėjenti /
Gėlbek tawa małone / Ieib keltummes
fweiki /
Rytoj' iš patalėlu / Bei rupintumbimes.
Po smerties iš grabbelu Keltis' ant
linksmibes.

Atvaryti „nuginti, nuvyti šalin“ – vakarų ir pietų aukštaičių reikšmės tarmybė (LKŽ XVIII 221), vartota jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 52).

Ji mums prisišliejanti = kai jis prie mūsų prisišlieja – senovinė dalyvio vartosena, naudininkas su veiksmazodžiu *prisišlieti* „glaustis, gretintis“ – reta senovinė vartosena, naudininku reiškiamas judėjimo galinis taškas (plg. LKIS 247).

Jeib – žr. I giesmės 3-io posmo pastabą.

Rupintumbimės – senovinė vakarinio senųjų raštų varianto tariamosios nuosakos forma su priesaga *-bi-*.

Po smerties – prielinksnio *po* frazė su kilmininku laiko santykiams reikšti – senovinė lietuviška raiška.

Smerties – žr. šios giesmės 5-o posmo pastabą.

Grabelis, grabas „kapas“ – slavybė, plg. br. *гроб*, le. *grób*. Vakariniam raštų kalbos variantui būdinga reikšmė (LKŽ III 491). Vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 137).

Keltis *ant* linksmybės – prielinksnio *ant* frazė tikslui reikšti – sintaksės slavybė.

Linksmybė – jau Mažvydo katekizme vartotas vedinys (MMRŽ 212).

Giesmė versta taip pat gana laisvai, nors ir ne taip, kaip ankstesnė. Mažiausiai nuo originalo nutolta pirmame ir šeštame posmuose, o bene laisviausiai išverstas ketvirtas posmas.

Skolinių vertime kiek mažiau. Iš 48 vertimo daiktavardžių – tik 9 (t. y. 18,8 proc.) skolinai. Tai ne tik tikėjimo terminai (*griekas, čartas, šėtonas*), abstrakčios reikšmės žodžiai (*kytrastis, ūmas, iškada, smertis*), bet ir keli konkrečios reikšmės pavadinimai (*žyvatas, grabelis*). Be to, šios giesmės vertime pavartota ir skolinų veiksmazodžių: *dėkavoti, apdaboti*. Dar vienas veiksmazodis vartojamas skolinta reikšme (*rodytis* „linkėti“), o kito – nelietuviškas valdymas (*keltis ant linksmybės*). Yra vertime ir skolinų būdvardžių (*viernas, viežlybas*) beirieveiksmių (*kožnas, nekad, abelnai*).

Iš vertimo archaizmų minėtini *augyvė, gyvata, sloginti, nun*. Yra senovinių žodžių reikšmių: *šeimyna* „samdiniai“, *apnikti* „apipulti“, *ištikti* „nubausti“, *išgaišinti* „pražudyti“. Kai kurių žodžių neįprasta forma: *sapnis, stiprai*; senovinė tariamoji nuosaka su *-bi-*: *rūpintumbimės*.

Vertime yra vaizdingų lietuviškų posakių: *prašau tave širdingai kaip mielas vaiks tava; attremk visokius vargus*.

Eilučių izosilabizmą išlaikyti padeda mažiųjų formos: *Ne duok užtrukint mano kūnelio atilsį; turtelio negaddintu / kurį Tu man dawei; jeib keltumės sveiki / rytoj iš patalėlių / bei rūpintumbimės po smerties iš grabelių keltis' ant linksmybės*.

Skiemenų skaičių eilutėje išlaikyti padeda ir trumpinami žodžiai. Kai kurios jų formos turbūt buvo trumpinamos ir šnekamojoje kalboje (*vaiks, Tėvs, miel's; sapnij'* (viet.); *n' apnikty*), kitų trumpinimas neįprastas: *Pon'* (šauks.), *ligom's* (įn.).

Originalas parašytas silabotoninė eilėdara, dviskiemeniu jambo metru. Metras neišlaikytas. Vokiškame tekste griežtai laikomasi rimo eilučių ir puseilių pabaigoje. Vertėjas taip pat to siekė, tačiau jam ne visada tai pavyko, ypač eilutės pabaigoje.

Vyrauja moteriški rimai: *dėkavoju* : *pavoju*; *širdingai* : *maloningai*; *tava* : *maną*; *prasiđėjau* : *nusidėjau*; *augyvės* : *silpnybės*; *ūmą* : *smarkumą*; *regėčiau* : *norėjau*; *apnikty* : *ištikty*; *sveikatos* : *gyvatos*; *iškadingą* : *baisingą*; *negadintų* : *išgaišintų*; *Pone* : *malone*; *patalėlių* : *grabelių*. Pasitaiko forsuotų moteriškų rimų: *sąugojai* : *apdabójai*; *sargus* : *vargūs*; *naktį* : *kýtrastį*.

Vyriškų rimų pasitaiko gana retai: *smurtnai* : *stiprai*; *davei* : *abelnai*. Be to, daug jų yra forsuoti: *daikty* : *vėngiu*; *neródytus* : *nerástus*; *dėšine* : *naktyje*; *prisišliejantį* : *sveiki*; *rūpintumbimes* : *linksmybes*.

Yra keletas rimuojamų trečiame nuo galo skiemenyje kirčiuotų žodžių formų: *átilsį* : *išgástį*; *móterį* : *smeřtimi*.

Vertime yra ir nevykusio rimavimo pavyzdžių: *apgynimu* : *mūsų*; *màno* : *šétóno*.

Daugiausia derinamos tapačios gramatinės žodžių formos. Įdomesnis gramatinių formų neforsuoto derinimo pavyzdys: veiksmazodžio būtojo laiko II asmuo irrieveiksmis (*davei* : *abelnai*).

Moteriški rimai labai „gilūs“: rimuojamų skiemenų garsai sutampa net iki trečio skiemens nuo galo (*prasiđėjau* : *nusidėjau*) arba jo balsio (*dėkavoju* : *pavoju*). Dažnai jie apima iki priešpaskutinio skiemens balsio (*širdingai* : *maloningai*; *ūmą* : *smarkumą*; *sargus* : *vargūs*; *apnikty* : *ištikty*; *sveikatos* : *gyvatos*; *negadintų* : *išgaišintų*; *Pone* : *malone*). Vyriškųjų rimų paprastai sutampa tik paskutinio skiemens garsai (*smurtnai* : *stiprai*; *rūpintumbimes* : *linksmybes*) arba tik paskutinis balsis (*dėšine* : *naktyje*; *prisišliejantį* : *sveiki*).

III

Dievop šaukiu, Dievą prašau

Pfalmas 142.

Iß Lenkiško / Páná wołam / Páná Proße / [et]c.
Wilhelm. Martin.

Originalas ir vertimas

Pana wołam, Pana proße,
ręce swe ku niemu wznoße,
Przed nim kzywde swa przekładam,
iemu źal swoy opowiadam.

Dievop šaukiu / Dievą prašau /
rankas keldams jam apłakau
Mana fielwartus ir bėda /
Iis gėlbes man / kaip patsžinna.

Pastabos

Dievop – senovinė aliatyvo forma.

Apsakyti „išreikšti, pranešti“ – žodis pradėtas vartoti Volfenbiutelio postilėje (ALEW 885).

Mana – asmeninis įvardis vietoj savybinio – lotynų arba vokiečių kalbų sintaksės kalkė.

Sielwartus – greičiausiai vakarų aukštaičių forma (LKŽ XII 521–522), vartojama vidurinio (gal nuo Daukšos postilės) ir vakarinio (gal nuo Kleino gramatikos) senųjų lietuviškų raštų kalboje.

Bėda „sunki būklė, negerovė“ – SEJL 52, ALEW 102 laikomas bendru baltų-slavų žodžiu. Vartotas jau Mažvydo raštuose (MMRŽ 61).

Gėlbei kam – greičiausiai senovinė lietuvių kalbos ypatybė (plg. sinonimą *padėti*), randamą jau Sirvydo žodyne (PLKŽ 472).

Ledwie mi iuż ducha stanie;
ale tobie, mocny Panie!
Świadomo, że bez winności
cierpię takie doległości.

2. Kadd' mąna Dwaffe tużjjes /
Newéizd newienas ant manęs /
Bédoj' manę tu linkfmini /
Tu wiens pagalba man dūdi.

Po drogach, gdzie mię widaia,
sidla na mięzastawiaia;
Poyrzę w lewo albo w prawo,
nie stawi się nikt łaskawo.

3. Wiffur fmarkus neprietelei
żabangus fpanda man bukley /
Ieib jie manę iškaditu /
Galopi wéikey atwelftu.

Jeżlic uciec niemaß kędy,
nieprzyacioł pełno wßędy:
A nikt się z tym nie opowie,
Żeby łaskaw na me zdrowie.

Tūžyti(s) „sielotis, sielvartauti“ – slavybė, būdinga visų pirma vakarinio senųjų raštų kalbos varianto kalbai, taip pat kai kuriems vidurio (Chylinskiui) ir rytinio (Sirvydas) kalbos variantų raštams (LKŽ XVII 202). Mažvydo giesmyne vartojami daiktavardiniai vediniai *tūžba* ir *tūžma* (MMRŽ 398). Jie laikomi rytų slavų kalbų skoliniais (gal tarpininkaujant lenkų kalbai) (ALEW 1138–1139).

Veizdėti „žiūrėti“ – plačiai paplitęs visoje Lietuvoje (LKŽ XVIII 548–550). Vartojamas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 415).

Veizdėti ant ko – sintaksės skolinys (le. *patrzyć na mnie*).

Nė vienas „niekas“ – paveiktas vokiečių *kein* (s. v. a. *nihain* = *nicht einer*) vartojamas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 241).

Bédoj – vietininko vartoseną paveikta lenkų arba vokiečių kalbos.

Duoti pagalbą – analitinė forma, paveikta lenkų (*dać pomoc*) arba vokiečių kalbos (*Hilfe geben*).

Neprietelis – rytų slavų kalbų skolinys (ALEW 818).

Žabangai „spąstai, klasta“ – visų pirma vakarų aukštaičių tarmės žodis, nors žinomas žemaičiams bei kai kuriems rytų aukštaičiams (LKŽ XX 9). Vartojamas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 434).

Spandyti „statyti spąstus, kilpas, žabangus; gaudyti spąstais, kilpomis“ – semantikos tarmybė, būdinga Rytų Prūsijos aukštaičių ir žemaičių tarmėms (LKŽ XIII 318). Vartojamas Mažvydo giesmyno antroje dalyje (MMRŽ 341).

Bukliai (iš buklius „gabus, gudrus, supratingas; klastingas“) semantinė tarmybė, būdinga Rytų Prūsijos vakarų aukštaičiams (LKŽ I 1142). Vartojamas Mažvydo katekizme (MMRŽ 68).

Jeib – žr. I giesmės 3-io posmo pastabą.

Iškadyti – vedinys iš *iškada*. Žr. II giesmės 6-o posmo pastabą prie *iškadingas*.

Galopi – aliatyvas.

Veikiai „greitai“ – visai Lietuvai būdingas žodis (LKŽ XVIII 536–537), vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 414).

Kreiptis „suktis, gręžtis“ – galbūt aukštaičių tarmybė (LKŽ VI 499); vartojamas nuo Bretkūno (ALEW 522).

Po dešinės, po kairės – prielinksnio *po* vartojimas – sintaksinė slavybė (plg. le. *po prawej, po lewej*). Kilmininką (vietoj naudininko) su prielinksniu *po* V. Ambrazas laiko lietuvių kalbos inovacija (LKIS 295).

4. Iey kreipjūs aß po déßines /
Linkímybes nēr' / nei po kairēs /
Nei immanau nubegti kur /
Pagalbą užgin man wíffur.

Do ciebie ia, Boże żywy!
Uciekam się niezęßliwy:
Tyß Nadzieia, tyß na ziemi
Dział moy międy żyiącemi.

5. Tawelp Diewe tiktay bėdnas
Dufauju diddey funkintas /
Prifitikkėjims wiens effi /
Dangaus linkímybę man dūfi.

Przyimiy w ußy moy płacz srogi,
bo mię zewßąd zięly trwogi:
Wyrwiy mięz rėki ciężkiemu
nieprzyacielowi memu.

6. Ant aßarū mano weizdėk
Nes mukas kencziu / išgėlbek /
Ir tráuk manę iß láuczenczu
Mano nepriatelū rankū.

Zbaw więzienia dußę moię,
abym wyznał łaskę twoję:
Użyią dobrzy radości
z twey przciwko mnie litości.

7. Iß=mi=wefk iß tamfybes Bōs /
Ir bus garbė taw wíffadōs /
Wiernieji kaip išwys tatai /
Džauklis ir Błowis amžinay.

Imanyi „žinoti“ – visų pirma vakarų aukštaičiams būdinga žodžio reikšmė (LKŽ VII 833), vartojamas nuo Daukšos postilės (ALEW 613).

Užginti „uždrausti; paneigti, nepripažinti“ *pagalbą* – visoje Lietuvoje vartojamas žodis (LKŽ III 327), žinomas nuo Volfenbiutelio postilės (ALEW 329).

Tavęsp – senovinis aliatyvas.

Biednas – skolinys iš slavų kalbų, plg. le. *biedny*, br. *Бедны* (ALEW 112). Vartojamas jau Mažvydo „Formoje krikštymo“ (MMRŽ 64).

Didiai – žemaitybė.

Sunkintas „apsunkintas“ – vartojamas nuo Volfenbiutelio postilės (ALEW 991)

Prisitikėjimas „prieglobstis, prieglauda“ – Rytų Prūsijos lietuvių žodis, vartotas jau Bretkūno (ALEW 1105).

Veizdėti *ant ko* – žr. šios giesmės 2-o posmo pastabą.

Mūka „kančia“ – gudizmas, plg. br. *мука*, vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 233).

Trauk *manęs* – kilmininkas su *traukti* dar vartojamas Melchioro Švobos giesmėje „Tau, miels Dieve, turiu skųsti“ ir nežinomo autoriaus (nenurodyto) ryto giesmėje „Dėkui tau, mielas Pone“.

Siaučiančios („apkabinančios“) *rankos* – galbūt vakarų aukštaičių tarmių semantikos tarmybė.

Neprietelių – žr. šios giesmės 3-io posmo pastabą.

Išmivesk – klitinis I asmens įvardis *-mi-*, galininko vaidmuo.

Garbėtau – daiktavardinio sakinio pėdsakai.

Visados – žinomas nuo Bretkūno Biblijos (ALEW 1260). Mažvydo raštuose vartojama *visada* ir *visad* (MMRŽ 426, 427).

Kaip laiko šalutiniam sakiniai jungti – galbūt vakarų aukštaičių tarmybė (LKŽ V 61). Taip vartotas jau Mažvydo katekizme (MMRŽ 177–178).

Viernieji – įvardžiutinė forma iš *vierni*. Žr. I giesmės 4-o posmo pastabą prie *viernai*.

Vertimas toks pat laisvas, kaip ir ankstesnių giesmių. Tiksliausiai išverstas pirmas posmas, labiausiai nuo originalo nutolta antrame ir septintame posmuose.

Skolinių vartojama maždaug tiek, kaip ir antroje giesmėje. Iš 23 giesmės daiktavardžių, tik 4 skoliniai (t. y. 17,4 proc.) – dukart pavartotas *neprietelis*, *bėda* ir *mūka*. Yra skolintų veiksmažodžių (*tūžytis*, *iškadyti*) ir būdvardžių (*biednas*, *viernas*). Be to, yra nelietuviškai vartojamų

žodžių: būvio vietininkas *bėdoj linksminti*, analitinė forma *duoti pagalbą*, valdoma netinkama prielinksnio frazė *veizdėti ant ko* (porą kartų), *kreiptis po dešinės, būti po kairės*.

Iš senovinių vertimo ypatybių minėtini žodžiai *žabangai, spandyti, veizdėti, bukliai*; žodžių reikšmės *apsakyti* „išreikšti, pranešti“, *kreiptis* „suktis, gręžtis“; aliatyvo linksnio ir klitinio I asmens įvardžio vartosana.

Vertime yra sklandžių ir vaizdingų vietų: *smarkūs neprieteliai žabangus spando man bukliai; Tavešp, Dieve, <...> dūsauju didiai sunkintas; trauk mane iš siaučiančių <...> rankų*.

Originalas parašytas 16 skiemenų eilutėmis, metras linksta į chorėją. Rimai, taip pat ir puselių – moteriški, jie gerai atitinka natūralų lenkų kalbos žodžio kirtį. Verčiant išlaikytas skiemenų skaičius eilutėje, bet prarastas natūralus kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų bangavimas. Linkstama į jamba, todėl yra daug forsuočių rimų.

Rimai vyriški, dalis jų sutampa su kirčio vieta: *prašau : apsakau; dešinės : kairės; kur : visur; šios : visados; tatai : amžinai*. Daugelis rimų forsuoti: *tūžijas : ant manęs; neprieteliai : bukliai; esi : duosi; veizdėk : išgėlbėk; iškādity : atvestų; biėdnas : suñkintas; siaučiančių : rañkų; linksmini : duodi; bėdą : žina*. Tais atvejais, kai žodžio forma kirčiuota trečiajame nuo galo skiemenyje, jos galūninis rimas gali remtis antriniu žodžio kirčiu: *tūžijas, neprieteliai, iškādity, suñkintas, siaučiančių, linksmini*.

Dažniausiai rimuojamos tų pačių kalbos dalių vienodos gramatinė formos, išsiskiria tik veiksmožodžių esamojo ir būsimojo laikų rimas (*esi : duosi*). Pasitaikė artimų būdvardžio ir neveikiamosios rūšis dalyvio (*biednas : sunkintas*) ar daiktavardžio ir veikiamosios rūšies dalyvio (*siaučiančių : rankų*) tų pačių gramatinių formų rimavimo atvejų. Įdomesnis įvardžių irrieveiksmių (*šios : visados; tatai : amžinai*) rimavimas. Išradingai rimuojami veiksmožodžio esamasis laikas ir prielinksnio frazė su kilmininku (*tūžijas : ant manęs*), daiktavardžio daugiskaitos vardininkas irrieveiksmis (*neprieteliai : bukliai*).

Vyriškų rimų derinami žodžio baigiamieji dvibalsiai (*prašau : apsakau*) ar mišrieji dvigarsiai (*kur : visur*) ir po jų einantys priebalsiai (*dešinės : kairės*). Forsuotuose rimuose dar derinami vieni žodžio galo balsiai (*linksmini : duodi*) arba prieš balsius ir dvibalsius einantys priebalsiai (*esi : duosi; neprieteliai : bukliai*).

Išvados

Martinio versta (kaip buvo įprasta to meto raštijoje) gana laisvai. Ypač nutolta nuo lotyniško originalo verčiant giesmę „Laupsinkim Dievą mūsų sutvertoją“.

Vertimuose, net iš lotynų ir vokiečių kalbų, gana daug slavybių – tai rodo, kad dauguma jų kaip tikėjimo terminai ir abstrakčių sąvokų pavadinimai buvo vartojamos ir sakininėje kalboje, panašiai kaip dabar vartojami tarptautiniai žodžiai.

Lietuviškų giesmių vertimų vertę sudaro silabotoninė eilėdara ir senovinės kalbos ypatybės.

Versdamas Martinis griežtai laikėsi izosilabizmo principo: siekdamas išlaikyti vienodą skiemenų skaičių eilutėje, trumpindavo žodžius arba vartodavo įvardžiuotines bei mažybinės jų formas.

Pirmose dviejose giesmėse vyrauja moteriški, o trečiojoje – vyriški rimai. Forsuočių rimų ypač gausu giesmės „Dievop šaukiu, Dievą prašau“ vertime. Vertimams būdinga didelė rimuojamų formų įvairovė. Pabrėžtinai gana didelis rimų tikslumas, nevykusio rimavimo pavyzdžių nedaug. Rimavimo sklandumu išsiskiria giesmė „Laupsinkim Dievą mūsų sutvertoją“. Ji rodo, kad Martinio būta gausu eiliuotojo.

Iš senovinių vertimų kalbos ypatybių visų pirma minėtini jau išnykę arba beišnykstantys žodžiai (*augyvė, narsas, žabangai, nužavinti, sloginti, spandyti, bukliai, nun* ir kiti) ir jų reikšmės

(šeimyna „samdiniai“, draugystė „draugija, būrys“; busti „budėti“, ištikti „suduoti; nubausti“, apnikti „apipulti“). Be to, yra senovinių žodžių formų (*dvasė, sapnis, stiprai, rūpintumbimės, nuog*), vartojamas aliatyvo linksnis, klitinis I asmens įvardis, senoviniai jungtukai (*betaig, idant, jeib*).

Šios vertimų ypatybės daro juos vertingais senosios lietuviškos raštijos paminklais. Vilhelmo Martinio vertimai – svarbus lietuviybės sklaidos Prūsijos karalystėje reiškinys.

Santrumpos

- ALEW – *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch*. [Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller; bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko]. Hamburg: Baar, 2015. 3 t.
- Būga RR I – Būga, Kazimieras. *Rinktiniai raštai*. T. 1. [Sudarė Zigmas Zinkevičius]. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958. 658 p.
- LKIS – Ambrazas, Vytautas. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006. 612 p.
- LKPŽ – Kregždys, Rolandas. *Lietuvių kalbos polonizmų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016. 2 t. [Studia Etymologica Baltica].
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*. [Vyriausieji redaktoriai: Juozas Balčikonis, Kazys Ulvydas, Jonas Kruopas, Vytautas Vitkauskas]. Vilnius: [įvairios leidyklos], 1941–2002. 20 t.
- PLKG – *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika: 1653 metai*. [Atsakomasis redaktorius Jonas Kruopas]. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957. 656 p.
- PLKŽ – *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*. [Įvadą ir žodyno rodyklę parengė Kazys Pakalka]. Vilnius: Mokslas, 1979. 900 p.
- SEJL – Smoczyński, Wojciech. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, 2007. 2 t.

ŠALTINIAI

1. D. Kleino „*Naujos giesmju knygos*“: tekstai ir jų šaltiniai. [Parengė Guido Michelini]. Vilnius: Versus aureus, 2009. 472 p. ISBN 978-9955-34-151-2.
2. Das „*Zwischenmanuskript*“ zum *Altpreußischen evangelischen Pfarrerbuch*. [Verein für Familienforschung in Ost- und Westpreußen e. V. auf der Grundlage der Sammlungen von Friedwald Moeller bearbeitet von Walther Müller-Dultz, Reinhold Heling und Wilhelm Kranz]. T. 4, *Laasch-Nutzelius*. Hamburg: Im Selbstverlag des Vereins, 2013. 316 p. (Quellen, Materialien und Sammlungen zur altpreussischen Familienforschung; Nr. 19/4).³
3. *Die Matrikel und die Promotionsverzeichnisse der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*. [Herausgegeben von Georg Erler]. T. 1, *Die Immatrikulationen von 1544–1656*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1910. 551 p.
4. *Kancyonal, To iest, Ksiegi Psalmow y Piesni Duchownych, na Chwale Boga w Trojcy s. Jedynego*, Gdansk: Hunofeld, 1641. Bavarijos valstybinės bibliotekos Miunchene egzempliorius (signatūra: Liturg. 645a).
5. Kleinas, Danielius. *Naujos giesmių knygos* [interaktyvus]. [Tekstą rengė Vaidotas Rimša, Mindaugas Šinkūnas]. Parengta pagal Torunės universiteto bibliotekos egzempliorių (signatūra: Pol. 7. 4334-4335). 2006. Interneto prieiga: <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=40>.
6. *Neu-vermehrtes und vollständiges Preussisches Gesangbuch Lutheri, und anderer geistreicher Männer*. Königsberg: Druckerei Reusner, 1666. Helsinkio universiteto bibliotekos egzempliorius (signatūra: Sondersammlung 785.VII.13).

3 Dėkoju Birutei Triškaitei, leidusiai pasinaudoti knygos kopija.

LITERATŪRA

7. Biržiška, Vaclovas. *Aleksandrynas*: senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos. T. 1, *XVI–XVII amžiai*. 2-asis (fotogr.) leid. Vilnius: Sietynas, 1990. 432 p.
8. Girdzijauskas, Juozas. D. Kleino eilėdara. *Literatūra*, 1964, t. 7, p. 122–141.
9. Girdzijauskas, Juozas. *Lietuvių eilėdara*: silabinės-toninės sistemos susiformavimas. Vilnius: Vaga, 1966. 284 p.
10. Koženiauskienė, Regina. *XVI–XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*. Vilnius: Mokslas, 1990. 640 p. ISBN 5-420-00521-2.
11. Lukšaitė, Ingė. Reformacija ir lietuviškų bažnyčių kunigai Mažojoje Lietuvoje XVII a. pirmojoje pusėje. *Liaudies kultūra*, 2017, nr. 6, p. 1–15.
12. Michellini, Guido. *Mažosios Lietuvos giesmyių istorija*: nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009. 396 p. ISBN 978-9955-18-418-8.
13. Ostermejeris, Gotfrydas. *Rinkiniai raštai*. [Parengė ir išvertė Liucija Citavičiūtė]. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. 502 p. ISBN 5-420-01366-5.
14. Pociūtė, Dainora. *XVI–XVII a. protestantų bažnytinės giesmės*: LDK ir Prūsų Lietuva: monografija. Vilnius: Pradai, 1995. 223 p. ISBN 9986-405-48-3.
15. Ulčinaitė, Eugenija; Jovaišas, Albinas. *Lietuvių literatūros istorija*: XIII–XVIII amžius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. 528 p. ISBN 9955-475-51-X.

ARTŪRAS JUDŽENTIS

Three hymns translated into Lithuanian by Wilhelmus Martinus (ca 1618–1670)*Summary*

The article analyses translations into Lithuanian of three hymns by Wilhelmus Martinus from Latin, German and Polish, published in Daniel Klein's hymnal of 1666. They are investigated philologically.

First of all, the translation quality is analysed. Influences of originals (loanwords, borrowed meanings of words or word formation models, syntactic borrowings) on translations are determined.

Later, the language of translations is investigated. Among the archaic features of translations one can mention words that are no longer used (*augyvė, narsas, žabangai, nužavinti, sloginti, spandyti, bukliai, nun* etc.), archaic meanings of words (*šeimyna* „samdiniai“, *draugystė* „draugija, būrys“; *busti* „budėti“, *ištikti* „suduoti; nubausti“, *apnikti* „apipulti“), old forms of words (*dvasė, sapnis, stiprai, rūpintumbimės, nuog*), allative case, 1st person clitic pronoun, old conjunctions (*betaig, idant, jeib*) etc.

Finally, versification and rhyme are studied. Martinus used isosyllabism and syllabotonic verse, feminine (prevailing in hymns „Laupsinkim Dievą mūsų sutvertoją“ and „Tau, Dieve, dėkavoju“) and masculine (prevailing in the hymn „Dievop šaukiu, Dievą prašau“) rhymes.

All these features make the analysed translations important monuments of old Lithuanian writings.

Keywords: Wilhelmus Martinus; hymns; translation; syllabotonic verse; rhyme; lexis; loanwords; archaisms; syntax.

Įteikta 2019 m. liepą